

Forme de viață în Est.
Gândirea și practicile formei în culturile literare ale Europei Centrale și Orientale

„Formele de viață” stau în centrul unui ambițios proiect contemporan de interogare a angajamentului formal al artei și literaturii din perspectiva „formalităților” existenței. A căuta stilul în viață, a reconstitui dimensiunea antropologică a formelor estetice și a le raporta la conduitele și gesturile cotidiene a devenit în prezent cea mai importantă modalitate de actualizare a unei reflecții formaliste, după discreditarea ei în epoca structuralistă. Instrument complex, care atrage conceptualizări filosofice, etice sau politice, „formele de viață” implică nu numai enunțarea unor poziții noi, ci și un vast program de relectură a gândirii secolului XX: pe lângă titlurile recente ale lui Giorgio Agamben, *De la très haute pauvreté. Règles et formes de vie* (2012) și *Usage des corps* (2016), Bruno Latour, *Cercetare asupra modurilor de existență. O antropologie a modernilor* (2012; tr. rom. 2016), Marielle Macé, *Styles. Critiques des formes de vie* (2016) sau volumul colectiv coordonat de Frédéric Worms și Marie Gil, *La Vita Nova. La vie comme texte, l'écriture comme vie* (2016), dezbateră „formelor de viață” impune recitirea „tehnicilor corpului” (Marcel Mauss), a cursului lui Michel Foucault din 1982, *L'Herméneutique du sujet*, a noțiunii de *Lebensform* (L. Wittgenstein), a „practicilor cotidianului” (Michel de Certeau) etc. Nu e vorba, totuși, de o nouă universalitate, care înlocuiește „structura” printr-o știință a omului sau a vieții cotidiene. Formele de viață stimulează, în mod explicit, o atenție la particular: ele aduc în înțelegerea dimensiunii formale o gândire a localului și a minorului. Sunt formalități care se sustrag oricărui efort de raționalizare sau de generalizare, care rezistă în fața exploatărilor politice sau economice, care se opun globalizării sau comercializării. Domeniul „formelor de viață” e cel al existențelor parcelare și dependente, iar forța lor e aceea de a cuprinde într-un unic cadru mai multe ipostaze ale vulnerabilității colective: strada, cartierul, periferia, colonia. De fapt, în noțiunea „formelor de viață” se concentrează în zilele noastre resursele unei noi hermeneutici a perifericului, oferind o perspectivă inedită asupra dependenței și asupra diversității formelor sale; permițând, în același timp, antrenarea formelor literaturii și artei într-o dezbateră etică și politică.

Propunem pentru numărul patru al revistei *Dacoromania litteraria* o privire asupra unui laborator central-est european de forme ale trăitului, în care literatura, gândirea și etica conlucrează: Europa de Est ca un cadru al pluralității de forme, al exploatării lor politice și existențiale. Totuși, nu vrem să investigăm doar pitorescul unor conduite specifice unei regiuni, nici să realizăm o galerie de imagini locale care să simbolizeze stilul de viață al europeanului „recent” și periferic : vechiul comunist nostalgic, migrantul în căutarea unei vieți mai bune în occident, țiganul nomad, săracul. Prin „forme de viață în est” am vrea mai ales să reflectăm asupra felului în care aceste societăți, caracterizate de dependența culturală, economică sau politică, de precaritate istorică și de un atașament profund, naționalist, față de comunitate, se investesc în formalitățile existenței ca să își hrănească experiențele artistice, literare sau reflexive.

Vrem, mai întâi, să reevaluăm **efectele totalitarismului asupra dimensiunii formalizate a existenței**. Constrângerile regimurilor comuniste implică, în același timp, reticența în fața particularismelor comunitare sau individuale, și nevoia de a compensa, retrospectiv, acest deficit de stil în existență printr-o transpunere globală a cotidianului comunist într-o formă de viață. Este ceea ce s-a numit foarte repede „estalgie”, pentru a califica fascinația Germaniei de Est pentru micile prezențe familiare ale vieții sub comunism. Dacă societățile din est nu au, spre deosebire de culturile occidentale, memoria unei epoci de aur a formelor de viață,

amenințate de ofensiva globalizării și a „societății spectacolului”, ele au în schimb tendința de a reinvesti stilistic tocmai „biopolitica” prin care a fost nivelat cotidianul lor. Este o investiție în formalitățile existenței care poate fi abordată din mai multe perspective:

- din perspectiva productivității sale literare, comunismul ca formă de viață dovedindu-se o rețetă de succes și principalul produs de export cultural al Estului, susținând bogata piață a traducerii de literatură din spațiul est și central european, precum și numeroasele prelucrări cinematografice ale temei estalgiei;
- din perspectiva dilemelor etice pe care le ridică, ca formă de viață națională elaborată pe baza unui proiect totalitar (v. Boris Groys, *Stalin – Opera de artă totală. Cultura scindată din Uniunea Sovietică*);
- din perspectiva raportului acestei forme „totale” de viață cu marginalitățile și cu enclavele comunitare. Pentru că pe fundalul formei de viață comuniste se decupează atât stilurile de viață clandestine sau „supraviețuitoare” evocate de un Radu Cosașu sau de un Nicolae Steinhardt, cât și interesul recent pentru existențele duse la periferia societății (investigate, de pildă, în seria lui Vasile Ernu de fizionomii marginale, *Bandiții și Contrabandiștii*).

Vizăm, de asemenea, **istoria naționalistă a reflecției asupra formelor**. Prin chiar momentul lor fondator, aceste „culturi naționale”, create sau relegitimate în secolul al XIX-lea într-un elan etnografic, s-au bazat pe transformarea moravurilor și obiceiurilor locale în artă: literaturile „minore” din Estul Europei au opus unor patrimonii literare multisekulare, o cultură a formalităților existenței, o transcriere estetică a unei componente etice. În acest spațiu, acțiunea culturală articulează – aproape în mod natural – estetica operelor, practicile etnice ale vieții și politica legitimării naționale. Ne putem întreba dacă o asemenea condiționare nu stimulează interesul, în același timp reflexiv și politic, pentru forme. Din acest unghi se poate privi angajamentul sistematic, recurent, în invenția și reinvenția unui „stil național”, care la rândul său a justificat o atenție particulară acordată formelor vieții, ale limbii sau ale culturii (e de menționat aici exploatarea și deturnarea politică gândirii morfologice din prima jumătate a secolului, în cadrul unor „filosofii ale stilisticii naționale”; de pildă, citarea textelor lui Simmel, Riegl, Worringer sau Dvorak în reflecția lui Lucian Blaga; sau recuperarea teoriilor morfologice ale Școlii pragheze în cadrul lingvisticii naționaliste a lui D. Caracostea).

În sfârșit, ne interesează **ritmurile istorice ale schimbării „formelor de viață”**, succesiunea intrărilor și a ieșirilor, adaptările incomplete și abandonurile. Pentru că Europa Centrală și de Est e un spațiu definit nu numai prin forme caracteristice ale existenței, ci și prin instabilitatea lor, prin viteza înlocuirii și prin violența emergenței lor în orizontul de viață. Ce implică în planul vieții această importare stângace a modelului „omului nou”, promovată de propaganda comunistă și ilustrată printr-o producție românească pe cât de bogată, pe atât de stereotipă, o *vita nova* artificială și refuzată de corpul social? Sau, în alt context istoric, cum se poate discerne noutatea naționalismului ca formă de viață, implicând emoții publice și private necunoscute, experimentate cu infinite precauții și cu nesiguranță de oamenii secolului al XIX-lea? Trebuie să ne punem problema situării într-un spațiu cultural a acestei sensibilități la dezechilibru și la schimbarea rapidă a modelelor de viață, la noutatea și improprietatea practicilor cotidiene: poate că nu e întâmplător că tot un scriitor din Est, Franz Kafka, a marcat în cultura occidentală tema devenirii și a alternării alienante a regimurilor de viață.

Calendar:

Propunerile de articole (de cel mult 4000 semne), însoțite de o bio-bibliografie, se pot face până la 30 iunie 2017, la adresa adrian.tudurachi@gmail.com. Articolele (între 25000 și 50000 semne) vor fi predate până la 15 octombrie 2017 (pentru normele de redactare se poate vedea pagina revistei: <http://www.dacoromanialitteraria.inst-puscariu.ro/>). Decizia finală de publicare va fi luată în urma evaluării externe și comunicată autorilor până la 30 noiembrie 2017.

Coordonatori:

Angelo Mitchievici (angelo_mitchievici@yahoo.com), Prof. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Ovidius”, Constanța.

Adrian Tudurachi (adrian.tudurachi@gmail.com), CS II dr., Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca.